

Vapaus, velvollisuus ja vastavuoroisuus – käsityksiä kansalaisen suhteesta valtioon ja maanpuolustukseen (vertaisarvioitu)

Reetta Riikonen, Teemu Tallberg, Jarkko Kosonen
ja Alisa Puustinen

Abstract

Liberty, Duty and Reciprocity – Perceptions on Relations between Citizens, the State and National Defence. This article examines how citizenship is constructed in relation to citizens' civic rights and duties in society and in national defence. The data consist of written open-end replies to a survey conducted in cooperation with The Finnish Reserve Officers' Federation. The respondents are members of the organization. We analysed the data using discourse analysis identifying discourses that construct citizenship associated with the relationship between citizens, state and national defence. The analysis gave three discourses. First, citizenship was constructed highlighting a reciprocal relationship between the state and the citizens. Second, citizenship was constructed around citizens' active fulfilment of their duties. Third, citizenship was constructed emphasizing citizens' individual liberty in a neoliberalist way. These discourses differed on two dimensions: responsibility between the state and citizens and the range of this responsibility. In all three discourses citizenship was constructed as a form of active citizenship. Participation in work and in national defence emerged as the most important manifestations of active citizenship in all discourses.

Johdanto

Asevelvollisuus ja perustuslakiin kirjattu maanpuolustusvelvollisuus ovat Suomessa keskeiset kansalaisen suhdetta maanpuolustukseen määrittävät institutionaaliset rakenteet. Maanpuolustus on kuitenkin myös laaja, sosiaalisten ja kulttuuristen jakojen ja liikahdusten kenttä, jonka kautta on mahdollista tarkastella kansalaisuutta yksilön suhteena valtioon ja tässä suhteessa tapahtuvia muutoksia. Viime vuosina ja vuosikymmeninä käydyt julkiset keskustelut asevelvollisuuden uudistamisesta, asevelvollisuuteen liittyvistä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusongelmista, vapaaehtoisen maanpuolustustoiminnan roolista sekä

mahdollisista uusista turvallisuuteen liittyvistä kansalaisvelvollisuuksista ovat esimerkkejä siitä, miten kansalaisten rooli yhteiskunnallisessa turvallisuustyönjaossa on käymistilassa (Tallberg 2017).

Yksi suomalaisen puolustusjärjestelmän – ja miksei koko yhteiskunnankin – kannalta keskeinen kysymysparvi liittyy velvollisuuteen sosiaalisena suhteena ja toiminnan motivaatioperustana: Miten kansallisvaltion perinteiset kansalaisvelvollisuudet soveltuvat nyky-yhteiskuntaan? Miten velvollisuuden luonne ulkoisena, juridisena pakkona, ja toisaalta sisäisenä velvollisuudentuntuna, merkityksellistyy kansalaisille? Voiko maanpuolustus edelleen perustua velvollisuudelle vai ajavatko vapaaehtoisuus ja ammatillisuus sen edelle? Mistä velvollisuus saa voimansa ja perustelunsa 2020-luvulla?

Vaikka kansalaisuus ja maanpuolustus ovat Suomessa tiiviissä suhteessa toisiinsa, aihetta ei ole tutkittu kovinkaan paljon (Kosonen 2019; Kosonen, Puustinen & Tallberg 2019a). Asevelvollisuutta koskevat tutkimukset ovat pohtineet kansalaisuuden ja asevelvollisuuden suhdetta muun muassa aatehistoriallisessa perspektiivissä (Särmäkari 2016), identiteetikysymyksenä (Mäkinen 2018) sekä kansalaisuuden ja maskuliinisuuden näkökulmasta (Ahlbäck 2014). Aiemmassa tutkimuksessa on tarkasteltu reservistä eroavien ja siviilipalvelusta suorittavien kansalaisuusikäytyksiä (Puustinen, Kosonen & Tallberg 2018, Kosonen ym. 2019a). Maanpuolustustahtoa koskevissa tutkimuksissa aihepiiriä on sivuttu silloin, kun tutkimus on koskenut laajoja kansanosia, ei vain sotilaita (esim. Myyry 2009; MTS 2018), kansallista kollektiivia (Kallunki 2013), suomalaisten arvoja (Helkama 2015) tai kansallistunnetta ja isänmaallisuutta (esim. Valtanen 1954; Eskola 1962).

Tämä artikkeli perustuu mielipideväittämäkyselyyn, joka suoritettiin yhteistyössä Suomen Reserviupseeriliiton (RUL) kanssa. Liiton jäsenkyselyn yhteydessä Maanpuolustuskorkeakoulun TAHTO-tutkimusprojektissa laadittuun väittämäkyselyyn vastasi 4001 henkilöä. Artikkelin tarkoituksena on syventää ymmärrystä siitä, millaisia puhetapoja liitetään kansalaisen ja valtion sekä kansalaisen ja maanpuolustuksen välisiin suhteisiin. Näiden puhetapojen hahmotamisen kautta analysoimme, miten kansalaisten maanpuolustussuhde rakentuu osana kansalaisuutta. Tutkimuksen näkökulma on diskurssianalyttinen.

Kansalaisuus

Kansalaisuus määritellään usein poliittisen yhteisön tai kansallisvaltion jäsenyydeksi, joka pitää sisällään sekä oikeuksia että velvollisuuksia (Kuusela & Saastamoinen 2006, 9; Saastamoinen 2010, 230). Näiden lainsäädännössä määriteltyjen oikeuksien ja velvollisuuksien kautta kansalaisuus määrittää yksilön

suhdetta valtioon (Kuusela 2006, 27). Kansalaisen suhdetta valtioon voidaan nimittää kansalaisuudeksi (Puustinen ym. 2018, 100; vrt. Marshall 1950). Vaikka kansalaisuuteen liittyy tiettyjä laissa määriteltyjä peruspiirteitä, voidaan kansalaisuuden sisältö ymmärtää laajemmin tai näistä peruspiirteistä poiketen. Se, miten kansalaisuus ymmärretään, voi vaihdella sosiaalisen, poliittisen ja historiallisen kontekstin mukaan. Myös vallitsevat diskursiiviset käytännöt ovat yhteydessä siihen, miten kansalaisuutta määritellään. (Kuusela 2006, 27.) Keskustelua on käyty esimerkiksi siitä, mitä tai millaisia oikeudet ja velvollisuudet ovat, ja ketkä kuuluvat poliittiseen yhteisöön (Kuusela & Saastamoinen 2006, 9). Kansalaisuus sisältöineen on siis jatkuvan neuvottelun alla.

Kansalaisuus on yhteydessä yhteiskunnallisiin muutoksiin. Kansalaisen ja valtion väliseen suhteeseen vaikuttavat muun muassa hyvinvointivaltion toiminnan ja rakenteiden muutokset sekä työelämän ja talouden muutokset. Myös kansalaisten henkilökohtaiset arvot sekä työmarkkina- tai sosiaalipolitiikkaan kohdistamat odotukset voivat vaikuttaa kansalaisen ja valtion väliseen suhteeseen. Nämä voivat vaikuttaa esimerkiksi siihen, kokeeko yksilö kansalaisen ja valtion välisen suhteen olevan vastavuoroinen ja oikeudenmukainen. (Puustinen ym. 2018, 102–103.)

Kansalaisen ja valtion välisessä suhteessa merkittäviä tekijöitä ovat kansalaisen oikeudet, velvollisuudet, osallisuus ja yhteisöön kuuluminen (Lister, Williams, Anttonen, Bussemaker, Gerhard, Heinen & Gavanas 2007). Euroopassa, ja erityisesti Pohjoismaissa, korostettiin 1900-luvun jälkipuolella kansalaisuuteen kuuluvia oikeuksia ja kansalaisuutta määriteltiin oikeuksia painottaen (Saastamoinen 2010, 230). Kansalaisoikeudet voidaan jakaa kahteen ryhmään. Oikeudet ovat joko perusoikeuksia, jotka saadaan kuulumalla tiettyyn ryhmään, tai etuoikeuksia, jotka hankitaan palvelemalla valtiota (Ware 2010, 316). Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa kansalaisoikeudet ovat kaikille kansalaisille kuuluvia perusoikeuksia, eikä niitä tarvitse saavuttaa erikseen velvollisuuksia suorittamalla. Oikeuksien ja velvollisuuksien välillä ei siis pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa ole suoraa vastavuoroista yhteyttä. (Kosonen ym. 2019a.)

Hyvinvointivaltion keskeinen periaate on kaikille kansalaisille tai maassa laillisesti asuville tarjottavat laajat perusoikeudet sekä poliittiset ja sosiaaliset oikeudet (Kuusela & Saastamoinen 2006, 21; Saari 2006, 26–30). Hyvinvointivaltio tuottaa sosiaalisia mekanismeja, joista asumisperusteisen kansalaisuusmallin perusteella keskeisimpiä ovat maksuttomat tai lähes maksuttomat julkiset palvelut sekä sosiaaliturva (Saari 2006, 13–16). Hyvinvointivaltion historia on korostanut kansalaisten oikeuksien merkitystä esimerkiksi sosiaalipolitiikan, sosiaaliturvan, yhteiskunnallisen tulontasauksen, terveydenhoidon ja koulutusjärjestelmän muodoissa (Kantola & Kananen 2017, 7–12; Saastamoinen 2010, 230).

Suomessa on kaksi lakisääteistä kansalaisuuteen ja maanpuolustukseen liittyvää velvollisuutta: kaikkia kansalaisia koskeva maanpuolustusvelvollisuus ja miehiä koskeva asevelvollisuus. Muita velvollisuuksia ovat oppivelvollisuus ja verovelvollisuus. Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa kansalaisilla on varsin laajat kansalaisoikeudet eivätkä etuoikeudet ole kovinkaan vahvasti riippuvaisia kansalaisen sosiaalisesta luokasta tai asemasta. Sosiaaliturva on Suomessa asuimisperusteinen ja perustuslaissa säädetyt ihmisten perusoikeudet ja velvollisuudet koskevat kaikkia Suomessa asuvia (Suomen perustuslaki).

1900-luvun lopulta lähtien oikeuksiin perustuvan hyvinvointivaltiokansalaisuuden lisäksi on alettu korostaa aktiivista ja velvollisuuksia painottavaa kansalaisuutta (Saastamoinen 2010, 230–233). Tästä näkökulmasta kansalaisuus on prosessi, jossa etuoikeudet saavutetaan velvollisuuksia suorittamalla. Moderneissa yhteiskunnissa kansalaisten kolme keskeistä velvollisuutta ovat olleet työ, sota ja lisääntyminen. Nämä ovat keskeisiä kansallisvaltion toiminnan kannalta. Ensimmäinen näistä, työnteko, on moderneissa yhteiskunnissa ollut keskeinen väylä sosiaaliseen kansalaisuuteen, ja kansallisvaltioihin on liittynyt voimakkaasti ajatus siitä, että työnteko on kansalaisten perusvelvollisuus. (Turner 2001, 192.) Osallistumisesta palkkatyöhön onkin tullut normaalin kansalaisuuden kriteeri länsimaisissa yhteiskunnissa (Saastamoinen 2006, 58). Kansalaisten toinen velvollisuus on ollut sotaan osallistuminen ja maanpuolustus tarvittaessa. Kolmantena kansalaisten velvollisuutena on nähty yhteiskunnan uusintaminen perheen perustamisen, lapsista huolehtimisen ja lasten yhteiskuntaan sosiaalistamisen kautta. (Turner 2001, 192–193.)

Suomalaisen hyvinvointivaltion piirissä on merkityksellistä tarkastella kansalaisuutta sen tuottamien oikeuksien ja velvollisuuksien (Lister ym. 2007) ja etuoikeuksia tuottavien prosessien kautta (Turner 2001). Turner (2001, 194) esittää, että edellä esitetyt kolme kansalaisuuden keskeistä velvollisuutta ovat muuttuneet ja menettäneet merkitystään nykymaailmassa sosiaalisten, taloudellisten ja sotiin liittyvien muutosten seurauksena. Postmoderni kulttuuri ja globaali aika ovatkin muuttaneet kansalaisuuteen liittyviä käsityksiä monin tavoin (Kuusela 2006, 27). Keskeisiä kansalaisuuteen liittyviä muutoksia ovat 2000-luvulla olleet ainakin yksilöllistymisen voimistuminen, kansainvälistyminen sekä aktiivisen kansalaisuuden ihanteen voimistuminen. Käymme seuraavaksi läpi nämä kansalaisuuteen vaikuttavat trendit.

Ensimmäinen näistä 2000-luvun muutoksista kansalaisuudessa on yksilöllistymisen voimistuminen. Yksilöllistyminen on historiallisesti muotoutunut prosessi, jota kuvaa yksilöiden ja yhteisöjen välisen suhteen heikkeneminen. Yksilöt eivät enää ole yhtä kiinnittyneitä erilaisiin yhteisöihin, kuten perheeseen ja kansaan, kuin aiemmin. Samalla yksilön elämä alkaa muotoutua yhä enemmän

hänen itsensä ympärille. Ihmisille on tullut tärkeäksi muodostaa muun muassa oma ainutlaatuinen elämäntarinansa ja omat mielipiteensä. Yksilöllistymiseen liitetäänkin usein yhteisöllisyyden rapautuminen, koska yksilöllistymiskehitys voi työntää muut sosiaaliset suhteet taustalle. (Saastamoinen 2011, 61–62.)

Toinen kansalaisuuteen vaikuttava muutos on jatkuva kansainvälistyminen. On esitetty, että tulevaisuudessa kansalaisuus kiinnittyy entistä vähemmän kansallisvaltioihin. Tilalle nousee globaali kansalaisuus, jossa toimijuus ja valitut identifikaatiot ajavat juridisten ja etnisten kiinnitysten ohi. (Puustinen ym. 2018, 102.) Toisaalta kansainvälistyminen ei automaattisesti tarkoita kansallisvaltioiden merkityksen vähenemistä. Vaikka kansainvälistyminen näkyy yhä useamman elämässä kulutuksen, median ja matkustelun kautta, yleensä ihmisten elämä on edelleen sidoksissa kansallisvaltioihin. (Skey 2011, 121–128.) Kansakunnat eivät ole vain kuviteltuja, vaan vankasti ylläpidettyjä yhteisöjä. Kansallisvaltioiden elinvoima kiinnittyy nationalismiin, jossa yhdistyvät hallinnollisen byrokratisoitumisen, ideologisen keskittymisen ja arjen sosiaalisen solidaarisuuden pitkät prosessit (Malešević 2013). Globalisaation ja nationalismin välillä on nähtävissä dynamiikkaa, jossa esimerkiksi ylikansallisten yritysten toiminta, ”kulttuuri-imperialismi” tai maahanmuutto synnyttävät nationalistisia vastareaktioita (Smith 1998). On syytä kysyä, miten kansalaisuus rakentuu tässä avointen talouksien ja suljettujen kulttuurien ristivedossa (Touraine 1995).

Kolmas nykykulttuuriin ja postmoderniin aikaan liittyvä kansalaisuuden muutos on aktiivisen kansalaisuuden ihanteen voimistuminen sekä passiivisen ja aktiivisen kansalaisuuden vastakkainasettelu. Ihanteiksi ovat muodostuneet aktiivisuus ja autonomia, kun taas passiivista kansalaisuutta ja muista riippuvaisuutta ei pidetä hyvänä. (Saastamoinen 2006, 53.) Passiivista kansalaisuutta kuvataan palkkatyön ulkopuolisuutena ja riippuvuutena sosiaaliturvasta (Saastamoinen 2006, 67–68). Kansalaisia vastuullistetaan omista valinnoistaan, ja esimerkiksi syrjäytyminen nähdään seurauksena yksilön passiivisuudesta (Saastamoinen 2010, 232–233). Tuottamattomia kansalaisia pidetään jopa uhkana koko yhteiskunnalle, koska he eivät tee omaa osuuttaan yhteiskunnan kilpailukyvyyn ja selviytymisen eteen (Saastamoinen 2006, 53–54). Koska yksilöt ovat vastuussa valinnoistaan, ovat he myös itse syyllisiä ongelmiin, joita he kohtaavat elämässään. Näin voidaan pyrkiä moraalisesti oikeuttamaan se, ettei yhteiskunta tue heikommassa asemassa olevia kansalaisia. (Rose 1999, 159–166; Saastamoinen 2006, 68–69.)

Kansalaisuus ja maanpuolustus

Suomen perustuslaissa maanpuolustus määritellään kaikkien Suomen kansalaisten velvollisuudeksi. Suomen puolustusjärjestelmä perustuu miehiä koskevaan asevelvollisuuteen ja naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen¹. Asevelvollisten kansalaisten velvollisuus on kouluttautua maan aseellisen puolustuksen tehtäviin ja osallistua maanpuolustukseen tarvittaessa. (Puustinen ym. 2018, 104.) Koska asevelvollisuus koskee vain osaa kansalaisista, kansalaiset asetetaan erilaisiin aseisiin maanpuolustuksen tehtävien osalta (Puustinen ym. 2018, 104; Tallberg 2017, 183). Asevelvollisuus sotilaiden rekrytointiperustana on muuttanut armeijoiden luonnetta, sillä se on yhdistänyt maanpuolustukseen liittyvän velvollisuuden kansalaisuuteen ja kansalaisen oikeuksiin (Danielsbacka 2015, 274). Suomessa asevelvollisuuteen liittyy normatiivisuuden voima, joka säätelee voimakkaasti siihen liittyviä uskomuksia ja käytäntöjä (Laitinen & Nokkala 2005, 70; Kosonen, Tallberg, Harala & Simola 2017; Kosonen 2019, 43–44). Suomen kaltaisissa valtioissa, joissa maanpuolustus perustuu asevelvollisuuteen, kansalaisten suhdetta asevoimiin ja maanpuolustukseen voidaan pitää kiinteämpänä kuin valtioissa, joissa on ammattiarmeija (Puustinen ym. 2018, 103–104).

Kansalaisuuden, maanpuolustuksen ja hyvinvointivaltion väliset suhteet ovat Suomessa muutosten tilassa. Liikkeessä – tai vähintään keskustelun kohteena – ovat niin asevelvollisuus, kansalaisvelvollisuudet, hyvinvointivaltio kuin kansalaisten kokemat uhkakuvatkin. Yhteiskunnan kokonaisturvallisuusmalli laajentaa ja jakaa vastuita turvallisuuteen ja varautumiseen liittyen eri toimijoille, kuten valtion virastoille, kolmannen sektorin toimijoille ja kansalaisille (vrt. Turvallisuuskomitea 2017). Muutokset yhteiskunnassa ja turvallisuusympäristössä vaikuttavat siihen, miten maanpuolustuksesta puhutaan, miten se rajataan ja mitä sen nähdään sisältävän. Esimerkiksi viime vuosina Suomessa on käyty keskustelua siitä, tulisiko asepalvelus laajentaa molempia sukupuolia koskevaksi (esim. Kangasvieri 2019). Kokonaisturvallisuuden tukemiseksi on esitetty kansalaispalvelusta, joka koskisi kaikkia kansalaisia ja jossa suorittamistapoja olisi erilaisia (Elisabeth Rehn Bank of Ideas 2018). Keskustelujen taustalla keskeisiä kysymyksiä ovat, millaisena kansalaisen rooli nähdään maanpuolustuksessa, kenen vastuulla yhteiskunnan turvallisuuden tulisi olla, millaisena kansalaisen suhde kansallisvaltioon nähdään, ja millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia kansalaisella on (Puustinen ym. 2018, 99; Tallberg 2017, 185). Tutkimalla tapoja, joilla kansalaiset tekevät ymmärrettäväksi suhdettaan valtioon ja maanpuolustukseen, voidaan ymmärtää 2000-luvun kansalaisuutta ja kehittää kansalaisten roolia yhteiskunnallisessa turvallisuustyönjaossa.

Tutkimuksen aineisto ja menetelmä: diskurssianalyysillä kohti kansalaisuuskäsityksiä

Artikkelimme käsittelee kansalaisuutta kansalaisen oikeuksien ja velvollisuuksien näkökulmasta. Tutkimustehtävänä on selvittää, miten kyselyn vastaajat hahmottavat kansalaisen suhdetta valtioon ja maanpuolustukseen. Erilaiset tavat ymmärtää kansalaisuutta synnyttävät erilaisia kansalaisuuden ideoita, eli ymmärrystä siitä, millaisia ihmisten tulisi olla ja miten heidän tulisi toimia kansallisen yhteisön jäseninä. Artikkelini tarjoaa lisätietoa myös siitä, millaisten puhetapojen kautta vapaaehtoiseen maanpuolustustoimintaan kytkeytyvät ihmiset käsitteellistävät kansalaisen asemaa maanpuolustuksessa ja yhteiskunnassa laajemminkin.

Artikkelissa käytettävä mielipideväittämäaineisto on kerätty osana Maanpuolustuskorkeakoulun TAHTO-tutkimusprojektia. TAHTO-tutkimushankkeen (projektit TAHTO1 ja TAHTO2) kantavana ajatuksena on ollut kansalaisten maanpuolustussuhteen tutkiminen. Hankkeen kvalitatiivisissa osuuksissa metodologinen ajatus on ollut, että vaikka käsityksiä maanpuolustuksesta voi tutkia keneltä tahansa kysymällä, on aihepiiriä helpompi lähestyä sellaisten ihmisryhmien kanssa, joiden kohdalla suhde maanpuolustukseen on jollain tavoin ajankohtainen, problematisoitunut tai osa arkea. Tutkimukseen on osallistunut erilaisten aineistojen kautta muun muassa reserviläisiä, siviilipalvelusvelvollisia, ”reservistä eronneita” asevelvollisia, sotatieteiden maisteriopiskelijoita sekä vapaaehtoiseen maanpuolustukseen osallistuvia naisia. (Ks. esim. Kosonen ym. 2019a.)

Tämän artikkelin tutkimusaineisto kerättiin Suomen Reserviupseeriliiton (RUL)² vuosittaisen jäsenkyselyn yhteydessä. Kyselyyn vastasi yhteensä 4001 liiton jäsentä. Jäsenkysely tehtiin sähköpostitse 8.–21.5.2017 (Suomen Reserviupseeriliitto 2017). Tutkimusaineisto koostuu yhdeksästä mielipideväittämästä, jotka liittyvät muun muassa yksilön ja valtion väliseen suhteeseen, maanpuolustukseen sekä uhkakäsityksiin. Väittämien vastausvaihtoehtoina olivat samaa mieltä, eri mieltä ja en osaa sanoa. Tämän lisäksi vastaajia pyydettiin perustelemaan vastauksensa avoimeen kenttään.³ Tämän artikkelin aineisto koostuu näistä avovastauksista.

Artikkelin tarpeita varten aineisto rajattiin käsittämään neljä kyselyn yhdeksästä väittämästä. Analyysissä käytetyt väittämät olivat:

- 1) Suomi perustuu vastavuoroisuudelle, jossa kansalaiset suorittavat velvollisuutensa ja hyvinvointivaltio huolehtii kansalaisistaan.
- 2) Tämän päivän Suomessa kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet eivät ole tasapainossa.

- 3) Maanpuolustus on kansalaisten oikeus, ei velvollisuus.
- 4) Kansalaisten eriarvoistuminen on todellinen uhka suomalaisten maanpuolustustahdolle.

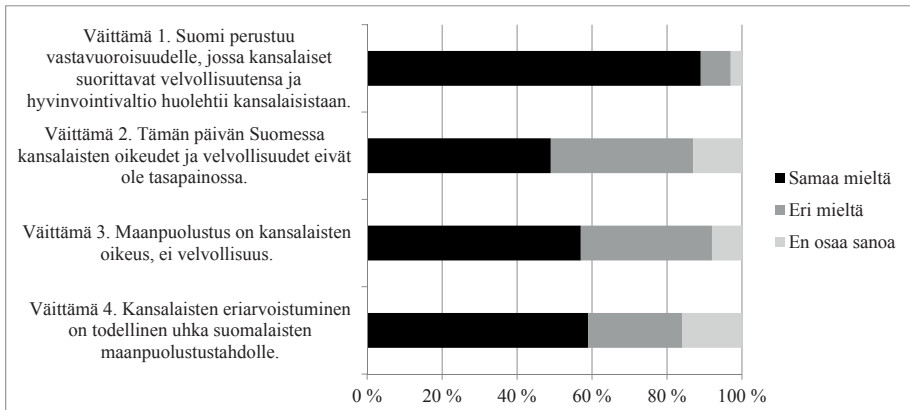
Väittämien keskeisenä aineksena on kansalaisuus, jota koskevia käsityksiä väittämät peilaavat: Perustuuko kansakunnan olemassaolo vuorovaikutteiselle suhteelle kansalaisten ja valtion välillä, ja onko suhde tasapainossa? Kaksi ensimmäistä väittämää liittyvät kansalaisen ja valtion väliseen suhteeseen yleisellä tasolla, ja väittämät kolme ja neljä puolestaan kansalaisen ja maanpuolustuksen suhteeseen. Vastaajien perustelut eivät kuitenkaan aina noudata tätä jakoa, vaan jotkut vastaajat kirjoittavat esimerkiksi ensimmäisen väittämän kohdalla vastavuoroisuudesta keskittyen maanpuolustukseen.

Oikeudet ja velvollisuudet ovat vakiintuneita lähestymistapoja kansalaisuustutkimuksessa. Maanpuolustus on suomalaisten keskuudessa totuttu näkemään asevelvollisuuden kautta, mutta väittämässä 3 pyritään avaamaan maanpuolustusta kansalaisuuden osana laajemmin: Johdatteleeko ajatus maanpuolustuksesta ”kansalaisten oikeutena” kansakunnan oikeuteen puolustaa itseään tai kunkin kansalaisen oikeuteen osallistua maansa puolustukseen kykyjensä tai halukkuutensa mukaan? Neljäs väittäjä pureutuu kysymykseen siitä, missä määrin maanpuolustus perustuu kansalliseen yhtenäisyyteen ja missä määrin maanpuolustusta koskeva ”yhteistahto” riippuu kansalaisten välisen samanarvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta.

Analyysissä keskityimme avovastauksissa esitettyjen perustelujen ja näkemysten laadulliseen analyysiin, koska väittämät eivät ole yksiselitteisiä, ja vastaajat ovat tulkinneet niitä monella eri tavalla. ”Samaa mieltä” ja ”Eri mieltä”-vastausten perustelut tarjoavat siis vastausjakaumia rikkaamman ja mielenkiintoisemman aineiston. Vastausjakaumat on esitetty kuviossa 1. Yhteensä 2 704 vastaajaa perusteli vastauksensa vähintään yhteen neljästä väittämästä. Kaikki vastaajat eivät perustelleet kaikkia väittämiä, ja perustelujen määrä yhtä väittämää kohden vaihteli välillä 2 306–2 417 kappaletta. Perustelujen pituus vaihteli yhdestä lauseesta noin kymmenen lauseen mittaisiin kirjoituksiin.

Analyysimenetelmänä toimi diskurssianalyysi. Sen avulla tutkitaan ihmisten kielenkäyttöä ja puhetapoja, joiden kautta sosiaalista todellisuutta ja kulttuurisia merkityksiä rakennetaan (Jokinen & Juhila 2016, 267). Diskurssit ovat ihmisten yhteisesti jakamia tapoja käsitteellistää jotakin asiaa, ja näin ne ylittävät yksittäiset tilanteet (Jokinen & Juhila 2016, 279). Ne voidaankin määrittellä melko eheiksi merkityssuhteiden kokonaisuuksiksi, jotka rakentavat sosiaalisesta todellisuudesta tietynlaisen version (Suoninen 2016, 234). Tässä tutkimuksessa pyrkimyksemme on ollut paikantaa aineistosta siinä esiintyviä diskursseja eli

Kuvio 1. Väittämien vastausjakaumat (%), N=4001.

erilaisia tapoja, joilla vastaajat jäsentävät kansalaisuutta suhteessa valtioon ja maanpuolustukseen.

Kielenkäytössä siis rakennetaan erilaisia versioita sosiaalisista todellisuuksista, ja nämä versiot tulevat näkyväksi kielenkäytön vaihtelevuudessa (Potter & Wetherell 1987, 33–34). Vaihtelevuutta esiintyy sen mukaan, mihin diskursseihin kielenkäyttäjät nojaavat ja millaisessa vuorovaikutuskontekstissa kielenkäyttö tapahtuu (Suoninen 2016, 52). Diskurssit eivät ole toisensa poissulkevia tai selvärajaisia, vaan kyse on moninaisista merkityksistä, joilla jotakin ilmiötä tehdään ymmärrettäväksi. Samaa ilmiötä voidaan merkityksellistää monin eri tavoin, eikä yksi ihminen ole sidottu yhteen tulkintaan. (Esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 32.) Erilaiset kielenkäytön tavat ovat merkityksellisiä siksi, että niillä on erilaisia seurauksia. Esimerkiksi kansalaisuuden ymmärtäminen tietyllä tavalla synnyttää ideaalin siitä, millainen kansalaisen tulisi olla ja rajaa jotkut ihmiset tämän ideaalin ulkopuolelle. Seurausten kannalta ei ole merkitystä, onko kielenkäyttö tietoista vai ei (esim. Potter & Wetherell 1987, 33–34).

Analyysi toteutettiin aineistolähtöisesti käymällä ensin avovastaukset läpi kiinnittäen huomiota yhtäläisyyksiin vastaajien perusteluissa. Pääpaino oli vastausten sisällössä eli merkityksissä, joihin vastaajat viittasivat perusteluissaan. Analyysin myöhemmässä vaiheessa analyysiä täydennettiin kiinnittämällä huomiota myös tapoihin, joilla vastaajat tuottivat näitä merkityksiä. (Jokinen & Juhila 2016, 280.) Aineiston käsittelyssä käytettiin kvalitatiivisten aineistojen analyysiin tarkoitettua Atlas.ti-ohjelmaa. Analyysissä kiinnostus oli siinä, millaiseksi kansalaisuus konstruoituu vastauksissa. Tässä keskeisiä tarkasteltavia teemoja olivat esimerkiksi se, millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia kansalaisella

tai valtiolla kuvataan olevan ja millaisena yksilön rooli kuvataan maanpuolustuksessa ja yhteiskunnassa. Aineistossa havaittujen säännönmukaisuuksien pohjalta muodostettiin kolme diskurssia, joiden kautta vastaajat tekevät ymmärrettäväksi sekä yksilön suhdetta valtioon että yksilön suhdetta maanpuolustukseen. Nämä diskurssit toistuivat aineistossa jokaisen väittämän kohdalla. Nimitämme näitä diskursseja kansalaisuusikäsitteiksi.

Kolme kansalaisuusikäsitteä

Perusteluista voidaan diskurssianalyttisesti muodostaa kolme kansalaisuusikäsitteä, joiden kautta vastaajat hahmottavat kansalaisen suhdetta valtioon ja maanpuolustukseen:

1. Vastavuoroisuuteen perustuva kansalaisuusikäsite, jossa vastuun kuvataan jakautuvan kansalaisen ja valtion kesken vastavuoroisesti.
2. Velvollisuuksia painottava kansalaisuusikäsite, joka korostaa kansalaisten vastuuta yhteisöään kohtaan ja velvollisuuksien aktiivista suorittamista.
3. Yksilön vapautta korostava kansalaisuusikäsite, jossa valtion toiminta nähdään yksilön vapauksia rajoittavana.

Kansalaisuusikäsitteet ilmentävät erilaisia tapoja hahmottaa kansalaisen oikeuksia ja velvollisuuksia yhteiskunnassa, kansalaisen ja valtion välistä suhdetta sekä yksilön roolia maanpuolustuksessa. Ne eroavat toisistaan erityisesti sen suhteen, miten vastuun ja velvollisuuksien nähdään jakautuvan yhteiskunnassa kansalaisen ja valtion välillä. Kansalaisuusikäsitteistä kaksi ensimmäistä esiintyvät aineistossa laajasti, kun taas kolmanteen viitataan selkeästi vähemmän. Kaikki kolme kansalaisuusikäsitteä rakentavat käsitteistä siitä, miten yhteiskunnan tulisi toimia ja rakentua. Samalla ne tuottavat käsitteistä siitä, millaista on kunnollinen ja tavoiteltava kansalaisuus.

Esittelemme seuraavaksi tuloksemme kansalaisuusikäsite kerrallaan. Emme käy aineistoa läpi väittämiä väittämältä, vaan keskitymme kolmeen kansalaisuusikäsitteeseen, jotka on muodostettu kutakin neljää väittämää koskevien perustelujen pohjalta. Jokaisen aineistoesimerkin kohdalla on merkintä, josta näkee, mikä väittämiä on kyseessä, minkä vastausvaihtoehdon vastaaja on valinnut ja monesko vastaaja on kyseessä. Esimerkiksi merkintä (3 samaa mieltä, 9) tarkoittaa vastaajan numero 9 perustelua kolmanteen väittämää, jonka kanssa hän on ollut samaa mieltä.

Vastavuoroisuuteen perustuva kansalaisuuskäsitys

Kansalaisen suhde valtioon

Vastavuoroisuuteen perustuva kansalaisuuskäsitys rakentuu vastavuoroisuusperiaatteen ympärille. Vastaajat kuvaavat kansalaisen ja valtion välistä suhdetta vastavuoroiseksi suhteeksi, jossa sekä kansalaisilla että valtiolla on oikeuksia ja velvollisuuksia. Kansalaisten velvollisuuksiksi kuvataan esimerkiksi verojen maksu ja maanpuolustus tarvittaessa. Valtion tehtävä on puolestaan turvata kansalaisten hyvinvointi ja tarjota erilaisten etuuksien kautta kansalaisille tasa-arvoiset mahdollisuudet elämään. Tässä kansalaisuuskäsityksessä vastuu yhteiskunnan toiminnasta ja kansalaisten hyvinvoinnista jakautuu kansalaisten ja valtion kesken.

Valtion tehtävä on huolehtia kansalaisistaan, ja kansalaisten on tehtävä vastavuoroisesti oma osuutensa valtion ja kansan hyvinvoinnin edistämiseksi.
(1 samaa mieltä, 163)

Kuten vastaaja 163 kirjoittaa, olennaista on, että sekä valtiolla että kansalaisilla on oma tehtävänsä oikeuksien ja velvollisuuksien tasapainossa. Näin kansalaisista rakentuu aktiivisia toimijoita, joiden tulisi täyttää oma velvollisuutensa ”valtion ja kansan hyvinvoinnin edistämiseksi”. Vastavuoroisuuteen perustuvassa kansalaisuuskäsityksessä kansalaisuuden ihanne rakentuukin aktiivisuudesta ja osallisuudesta. Kunnan kansalainen tekee osansa yhteisönsä hyväksi, eikä passiivista hyvinvoinnin vastaanottamista pidetä suotavana (ks. Saastamoinen 2006). Kansalaisen vastuusiin kuuluu edistää yhteistä hyvää yhteiskunnassa.

Jos yhteiskunnalta saa – pitää myös itse antaa. Nykynuorisot ehkä liikaa pitää oikeuksia ja etuuksia itsestään selvinä. (1 en osaa sanoa, 2096)

Vastaajan 2096 perustelussa tulee esiin se, kuinka olennaiseksi monet vastaajat kuvaavat kansalaisen aktiivisen osallistumisen yhteiskunnassa. Jokaisen tulisi tehdä jotakin hyödyllistä yhteiskunnan eteen vastineeksi yhteiskunnalta saaduista eduista. Monet vastaajat tuottavat aktiivisen kansalaisuuden ideaalia vastaajan 2096 tavoin tuomalla esiin vastakohtana jonkun ryhmän ja heidän toimintansa, joka ei vastaa määriteltä kunnollista kansalaisuutta. Vastaajan 2096 tapauksessa kyse on nykynuorisosta, joka ”pitää oikeuksia ja etuuksia itsestään selvinä”, eikä anna itse takaisin yhteiskunnalle. Kansalaisten aktiivinen osallistuminen mahdollistaa hyvinvointivaltion toiminnan.

Maksamme veroja ja yhteiskunta järjestää hyvinvointipalvelut, ilmaisen koulutuksen ym. (1 samaa mieltä, 197)

Vastaajien ideaaliyhteiskunnaksi rakentuu yhteiskunta, jossa yksilön ja valtion oikeuksien ja velvollisuuksien välillä vallitsee tasapaino. Kuten vastaaja 197 kuvaa, kansalaisten tehtävä on maksaa veroja ja valtion puolestaan huolehtia hyvinvointipalveluiden järjestämisestä. Sekä kansalaisilla että valtiolla on siis oma vastuualueensa hoidettavanaan. Tärkeitä periaatteita vastavuoroisuuteen perustuvassa kansalaisuuskäsityksessä ovat oikeudenmukaisuus, reiluus ja tasa- puolisuus. Suurin osa vastaajista hyväksyy, että yksilötasolla jotkut joutuvat tekemään enemmän kuin toiset, jotta tasapaino yhteiskunnan tasolla säilyisi. Useat vastaajat kirjoittavat, että heikommista täytyy pitää huolta.

Velvollisuuksien ja vastuiden olisi oltava linjassa huolehtimisen kanssa. Se, että jotkut pystyvät kantamaan vastuuta toisia enemmän ja toisista pitää huolehtia enemmän kuuluu sivistysvaltion määritelmään. Heittäytyminen yhteiskunnan huolehdittavaksi ei. (2 samaa mieltä, 3565)

Vastaaja 3565 kirjoittaa, että hyvinvointivaltioon kuuluu se, että jotkut kantavat enemmän vastuuta ja ”toisista pitää huolehtia enemmän”. Samalla olisi kuitenkin tärkeää, että kansalaisen velvollisuudet olisivat tasapainossa valtion ”huolehtimisen kanssa”. Aktiivisen kansalaisuuden ideaali tulee jälleen esiin siinä, että ”yhteiskunnan huolehdittavaksi” jättäytyminen nostetaan esiin toimintana, joka ei kuulu ”sivistysvaltion määritelmään” (Saastamoinen 2006). Jotkut vastaajat kuvaavat, että osa kansalaisista luistaa velvoitteistaan, mikä kuormittaa järjestelmää ja niitä kansalaisia, jotka tekevät osansa yhteisen hyvän eteen. Vastaajat rakentavat muun muassa turvapaikanhakijoista ja kantasuomalaisista sekä heikko-osaisemmista ja työtätekevästä kontrastipareja, joissa toinen ryhmä edustaa passiivista ja toinen aktiivista kansalaisuutta. Tästä huolimatta kaikilla kansalaisilla kuvataan olevan perusoikeudet ja oikeus huolenpitoon riippumatta siitä, onko henkilö täyttänyt velvollisuutensa yhteiskuntaa kohtaan vai ei (Ware 2010, 316).

Vaikka monet perustelut ovat sävyiltään neutraaleja tai myönteisiä hyvinvointivaltion suhteen, vastavuoroisuuteen perustuva kansalaisuuskäsitys tulee yhtä lailla esiin myös perusteluissa, joissa vastaajat kirjoittavat olevansa tyytymättömiä hyvinvointivaltion toimintaan sekä oikeuksien ja velvollisuuksien jakautumiseen yhteiskunnassa. Jotkut vastaajat tuovat esimerkiksi esiin, että valtio ei hoida velvollisuuksiaan. Vastaajat kritisoiivat päättäjiä ja sitä, että valtio ei enää tarjoa samanlaista hyvinvointia kuin aiemmin. Valtion tulisi huolehtia

hyvinvoinnin jakautumisesta tasaisesti, eikä eri ihmisryhmien välille saisi syntyä liian suuria eroja. Esimerkiksi poliittisen päätöksenteon nähdään suosineen viime aikoina liikaa rikkaita vähävaraisempien kustannuksella. Valtio ei myöskään saisi vaatia kansalaisilta liikaa suhteessa saatuihin etuihin.

Tilanteen pitäisi ehdottomasti olla väitteen mukainen ja siihen haluaisin uskoa – mutta totuus valitettavasti on tällä hetkellä jotain muuta. Tällä hetkellä hyvinvointivaltion vanhusten kohtelu ei millään tavalla vastaa sitä hintaa, jonka he ovat 'velvollisuutena' tälle maalle maksaneet! (1 eri mieltä, 52)

Vastaaja 52 nostaa esiin vanhukset ryhmänä, joka ei saa valtiolta yhtä paljon kuin mitä ryhmä on valtiolle antanut. Vastaajan mukaan vanhukset ovat jo tehneet velvollisuutensa yhteiskuntaa kohtaan, ja tämän tulisi oikeuttaa heidät hyvään kohteluun. Vastaaja esittää, että näin ei kuitenkaan tapahdu, eli vastavuoroisuus ei toteudu valtion ja vanhusten välillä. Vastaajien mukaan riittävän hyvinvoinnin ulkopuolelle jäävät usein vanhusten lisäksi muun muassa sotaveteraanit, työttömät, köyhät ja muut heikommassa asemassa olevat.

Kansalaisen suhde maanpuolustukseen

Vastavuoroisuuteen perustuva kansalaisuus käsitys ilmenee maanpuolustusta käsittelevissä kirjoituksissa siten, että maanpuolustukseen osallistumisen kuvataan olevan vastapalvelus valtiolle kansalaisten saamista eduista ja oikeuksista. Vastavuoroisuusperiaate koskee siis myös maanpuolustusta, joka määrittyy perusteluissa yhdeksi kansalaisen velvollisuudeksi valtiota kohtaan. Kunnan kansalainen ottaa aktiivisesti osaa maanpuolustukseen tarvittaessa, ja maanpuolustus kuvataan työnteen kaltaisena yhtenä velvollisuutena muiden joukossa. Näin maanpuolustus määrittyy myös yhtenä väylänä yhteiskunnalta saataviin oikeuksiin (ks. Turner 2001, 192). Tämän lisäksi maanpuolustus kuvataan vastapalveluksena aiemmille sukupolville, joiden uhrausten takia suomalainen yhteiskunta nykymuodossaan on mahdollinen. Velvollisuudentunto ja kunnioitus aiempien sukupolvien tekemiä uhrauksia kohtaan on liitetty maanpuolustustahtoon myös aiemmassa tutkimuksessa (Myyry 2009, 31).

Valtio antaa niin hyvät edellytykset elämään että on oletettavaa puolustaa sitä hengellään. (3 eri mieltä, 340)

Isämme on lunastaneet Suomen omalla verellään meille, huolehtikaamme jatkossakin maanpuolustuksestamme. (3 samaa mieltä, 816)

Vastaaja 340 kuvaa valtion antavan kansalaisille niin paljon, että on luonnollista ”puolustaa sitä hengellään”. Näin maanpuolustukseen osallistuminen määrittyy ikään kuin kiitollisuudenvelan maksamiseksi valtiolle. Vastaaja 816 puolestaan kuvaa aiemman sukupolven lunastaneen ”omalla verellään” Suomen ”meille” suomalaisille. Korostamalla tällä tavalla aiemman sukupolven uhrausta vastaaja 816 korostaa maanpuolustustoiminnan velvoittavuutta. Kirjoittamalla me-muodossa hän sijoittaa itsensä suomalaisten joukkoon ja rakentaa maanpuolustuksesta kaikkia suomalaisia koskettavan yhteisen asian. Edellä kuvattujen kaltaiset perustelut ovat sävyltään pääasiassa myönteisiä, ja niissä suomalainen yhteiskunta kuvataan muun muassa yhdeksi harvoista puolustamisen arvoisista maista maailmassa. Näin perustelut myös korostavat Suomen erityisyyttä ja eroa muihin valtioihin ja mahdollistavat ylpeyden suomalaisuudesta ja itsenäisyydestä.

Suomi on paras maa asua monella tapaa. Jokaisella on mahdollisuus olla juuri sitä mitä on ja kaikki on tasa-arvoista. Talous on ihan hyvällä mallilla ja koulutus maailman huippua. Ja totta kai senkin takia, että sotaveteraanit ovat taistelleet tämän maan meille, joten meidän on pidettävä heidän kunniakseen siitä kiinni. (3 samaa mieltä, 3107)

Tällaisissa perusteluissa maanpuolustustahto liitetään siihen, että Suomi on puolustamisen arvoinen (ks. Kosonen ym. 2019a; Myyry 2009). Vastaajan 3107 esiin nostamien teemojen lisäksi vastaajat näkevät puolustamisen arvoisina asioina muun muassa itsenäisen ja vapaan valtion, yhteiskuntajärjestyksen, demokratian, hyvinvointivaltion palveluineen sekä suomalaisen elämäntavan. Vastaajat määrittelevät näiden olevan asioita, joita suomalaisten tulee puolustaa. Vastaukset eroavat sen suhteen, kuvataanko maanpuolustus ikävänä mutta tärkeänä velvollisuutena vai oikeutena puolustaa valtiota, joka antaa paljon kansalaisilleen.

Tuskin kukaan tieteen tahtoen haluaa riskeerata henkensä sotilaallisessa maanpuolustuksessa. Se on kuitenkin keskeinen osa sitä oikeuksien ja velvollisuuksien tasapainoa josta suomalainen yhteiskuntasopimus koostuu. Se että jotkut haluavat rintamalle ei poista perusväitteen totuusarvoa. Myös velvollisuus voi olla mieluisa. (3 eri mieltä, 339)

Vastaaja 339 tuo esiin, että sotilaalliseen maanpuolustukseen osallistuminen ei välttämättä ole yksilön etu, koska ”tuskin kukaan tieteen tahtoen haluaa riskeerata henkensä sotilaallisessa maanpuolustuksessa”. Hän kuitenkin korostaa, että kyseessä on olennainen osa kansalaisen ja valtion välistä ”oikeuksien ja

velvollisuuksien tasapainoa”. Näin yhteiskunnan etu ajaa yksilön edun edelle, ja maanpuolustukseen osallistuminen määrittyy itsestään selvyydeksi riippumatta siitä, kuvaako vastaaja maanpuolustuksen olevan etuoikeus vai ikävä velvollisuus. Kansalaisen osa on tehdä oma osuutensa yhteisön turvaamiseksi.

Vastavuoroisuuteen perustuvassa kansalaisuuskäsityksessä maanpuolustus- halukkuuden kirjoitetaan riippuvan siitä, kokeeko kansalainen valtion olevan puolustamisen arvoinen. Tässä keskeisenä tekijänä kuvataan olevan se, mitä kansalainen saa valtiolta. Kun kansalaisten ja valtion väliset oikeudet ja velvollisuudet ovat tasapainossa, yhteiskunta määritellään reiluksi ja oikeudenmukaiseksi. Jos kansalainen jää yhteiskunnan hyvinvoinnin ulkopuolelle, vastaajat kuvaavat luonnollisen seurauksen olevan se, että kansalaisen maanpuolustus- halukkuus laskee. Muutama vastaaja nostaa esiin myös sen, että maanpuolustuksen osalta velvollisuudet eivät jakaudu kansalaisten kesken tasan. Tässä yhteydessä vastaajat nostavat esiin naiset ja Jehovan todistajat.

Vapaaehtoinen vain naisille. Missä tasa-arvo? (3 samaa mieltä, 719)

Valtion tulee huolehtia kansalaisistaan. Jos näin ei tapahdu, ei maata ole syytä puolustaakaan. Valtion tulee olla oman terveyden ja hengen uhraamisen arvoinen. (1 samaa mieltä, 88)

Vastaajat kirjoittavat, että valtion ja kansalaisen vastavuoroisessa suhteessa on tärkeää, että kumpikin hoitaa osuutensa. Kuten vastaaja 88 kuvaa, olennaista on, että valtio hoitaa oman osuutensa, ja on näin ”terveyden ja hengen uhraamisen arvoinen”. Jos näin ei tapahdu, eivät kansalaiset välttämättä halua puolustaa valtiota. Perusteluissa suurin osa vastaajista kirjoittaa maanpuolustustahdon heikkenemisestä yleisellä tasolla tai viittaamalla erilaisiin ryhmiin, joiden maanpuolustustahto voi olla heikentynyt.⁴ Mainittuja ryhmiä ovat muun muassa syrjäytyneet, köyhät ja huono-osaiset. Usein vastaajat tekevät selkeän eron itsensä ja näiden ryhmien välille liittäen itsensä hyväosaisten ja maanpuolustustahtoisten joukkoon.

Miten yhteiskunnassa syrjäytyneet voivat tuntea yhteenkuuluvaisuutta ja kokea olevansa velvollisia täyttämään velvollisuutensa. Meidän hyväosaisten pitäisi tuntea vastuuta koko kansasta. (4 samaa mieltä, 604)

Itse puolustan maata ja sen kansaa missä tahansa tilanteessa. Mutta ymmärrän että on olemassa heitä, jotka ovat menettäneet uskonsa, itsetuntonsa ja joilla ei ole puolustettavaa omaisuutta tai omaisia. (3 samaa mieltä, 1187)

Vastaajat 604 ja 1187 liittävät maanpuolustustahdon mahdollisen laskun muihin ihmisiin, ja rakentavat omaa maanpuolustustahtoista kansalaisuuttaan näihin muihin verraten. Näin vastaajat määrittelevät itsensä hyvin toimeentuleviksi aktiivisiksi kansalaisiksi, kun taas huono-osaisuus liitetään lähes poikkeuksetta muihin. Huomionarvoista on kuitenkin se, että vastavuoroisuuteen perustuvassa kansalaisuuskäsityksessä vastaajat eivät syyllistä syrjäytyneitä ja muita huono-osaisempia asemastaan ja maanpuolustustahdon laskemisesta, vaan asia kuvataan huono-osaisuuden luonnollisena seurauksena. Tässä tulee esiin vastavuoroisuuteen perustuvan kansalaisuuskäsityksen ydin, eli oikeuksien ja velvollisuuksien jakautuminen valtion ja kansalaisten kesken sekä oikeuksien ja velvollisuuksien välisen tasapainon tärkeys. Lisäksi yhteisvastuun idea ja kaikista huolenpitämisen tärkeys toistuu perusteluissa.

Velvollisuuksia painottava kansalaisuuskäsitys

Kansalaisen suhde valtioon

Velvollisuuksia painottavassa kansalaisuuskäsityksessä vastaajat korostavat kansalaisten velvollisuuksia yhteisöä ja valtiota kohtaan. Toisin kuin vastavuoroisuuteen perustuvassa kansalaisuuskäsityksessä, velvollisuuksia painottavassa kansalaisuuskäsityksessä valtiolla ei välttämättä nähdä olevan velvollisuuksia kansalaisia kohtaan. Jokaisen kansalaisen tulee siis hoitaa velvollisuutensa riippumatta siitä, saako kansalainen itse tästä jotakin. Velvollisuuksien täyttäminen kuvataan kansalaisen ensisijaiseksi tehtäväksi, jonka täyttämisen jälkeen kansalainen on oikeutettu mahdollisiin etuuksiin, jos sellaisia on saatavilla.

Kansalaisvelvollisuudet on aina hoidettava, vaikka valtio ei aina pystyisikään huolehtimaan kansalaisistaan. Vastavuoroisuus menee niin päin, että kansalaisten on huolehdittava valtiostaan, jotta se säilyisi itsenäisenä ja pystyisi menestymään. (1 eri mieltä, 1420)

Älä kysy mitä valtio voi tarjota sinulle vaan mitä sinä voit tarjota isänmaallesi (2 samaa mieltä, 3218)

Yhteiskunnan pohja muodostuu kansalaisten velvollisuuksista, jotka on vastaajan 1420 sanoin ”aina hoidettava”. Vastaaja 1420 siirtää vastuun yhteiskunnan toiminnasta ja kansalaisten hyvinvoinnista valtiolta kansalaisille kuvaamalla, että on kansalaisten tehtävä huolehtia valtiostaan, ei toisinpäin. Myös vastaaja 3218 korostaa kansalaisten aktiivisuutta ja vastuuta käyttämällä perusteluna

monien muiden vastaajien tavoin John F. Kennedyltä mukailtua sitaattia. Tässä kansalaisuuskäsityksessä kansalaisuus rakentuukin aktiivisuuden ympärille, ja velvollisuuksista yhteisöä kohtaan kirjoitetaan myönteiseen sävyyn. Koska velvollisuudet kuvataan positiivisesti luonnollisena osana kansalaisen elämää, ei perusteluista löydy ymmärrystä velvollisuuksien suorittamatta jättämiselle.

– ”jos ei työtä tee, ei syömänkään pidä” (1 samaa mieltä, 1749)

Jokaisen on tehtävä osansa, loisista ei tarvitse huolehtia. (1 samaa mieltä, 2003)

Vastaajat kirjoittavat, ettei yhteiskunnassa tulisi huolehtia sellaisista kansalaisista, jotka eivät hoida velvollisuuksiaan. Oikeudenmukaisessa tilanteessa kukin saa suorittamiensa ansioiden mukaan sen, mikä hänelle kuuluu. Näin vastaajat rakentavat oikeuksien ja velvollisuuksien välille suoran yhteyden, jossa oikeudet voi saada vain velvollisuudet suorittamalla. Perusteluissa kansalaisten perusoikeuksista rakentuu siis etuoikeuksia, joiden kuuluisi olla vain tiettyjen kansalaisten saatavilla (Ware 2010, 316). Kun kansalaisuutta rakennetaan tällä tavalla velvollisuuksien aktiivisen täyttämisen ympärille, muodostuu aktiivisuudesta kansalaisen arvoa määrittävä tekijä. Kuten vastaaja 2003 kirjoittaa, ”loisista ei tarvitse huolehtia” yhteiskunnassa. Näin perusteluissa rakennetaan selkeä ero aktiivisten ja passiivisten kansalaisten välille, ja moni vastaaja korostaa tätä eroa käyttämällä passiivisista kansalaisista voimakkaita ja välillä halventaviakin ilmaisuja.

Kansalaisella on oikeuksien lisäksi myös velvollisuuksia, se tuntuu unohtuvan tässä ”kaikki kiva nyt mulle heti juostaan alasti kukka hampaissa aurinkoisella niityllä”-yhteiskunnassa. (1 samaa mieltä, 13)

Tässä kansalaisuuskäsityksessä vastaajat käyttävät paljon ironisia ilmauksia, joilla vastakkaista näkökulmaa edustavat esitetään huonossa valossa tai naurunalaisena (ks. ironiasta retorisenä keinona Jokinen 2016, 367). Kuvaamalla oikeuksiansa painottavat ihmiset ”alasti kukka hampaissa aurinkoisella niityllä” juoksevina vastaaja 13 tuottaa vaihtoehtoisesta näkemyksestä jotakin sellaista, jota ei voi pitää järkevänä vaihtoehtona. Kuitenkin vielä esimerkiksi 1900-luvun jälkipuoliskolla Pohjoismaissa oli tavallista määritellä kansalaisuutta oikeuksista käsin (Saastamoinen 2010, 230). Velvollisuuksia painottavassa kansalaisuuskäsityksessä tehdään kuitenkin selvä ero tähän. Vastaajat määrittelevät keskeiseksi nyky-yhteiskunnan ongelmaksi sen, että ihmiset ajavat itsekkäästi vain omaa etuaan ja oikeuksiaan, eivätkä ole kiinnostuneita tekemään omaa osaansa

yhteiskunnan eteen. Tämä liitetään erityisesti työttömiin, pakolaistaustaisiin ja aseistakieltäytyjiin, mutta myös esimerkiksi veroja vältteleviin rikkaisiin ja yrityksiin sekä vihervasemmistolaiseen ajatteluun.

Erilaiset ryhmittymät katsovat ja valvovat vain omia etujaan, yhteisvastuu kadoksissa. Minä, minä-kulttuuri etusijalla. (2 en osaa sanoa, 2401)

Sen, joka tässä maassa asuu, tulee noudattaa Suomen lakia ja tehdä työtä elantonsa turvaamiseksi. En hyväksy loisia ja omasta tahdostaan olevia eläntejä. (1 samaa mieltä, 868)

Vastaajat 2401 ja 868 kritisoivat kumpikin joidenkin kansalaisten itsekkyyttä ja oman itsen laittamista yhteisön edun edelle. Jokaisen kansalaisen velvollisuutena nähdään työnteko ja itsestä huolehtiminen, ja yhteiskunnan tukien varassa eläminen määritellään yksilön omaksi valinnaksi. Ihmisiä, jotka eivät hoida velvollisuuksiaan, kuvataan muun muassa loisiksi, vapaamatkustajiksi, keplottelijoiksi ja siivellä eläjiksi. Vaikka tässä kansalaisuuskäsityksessä kritiikki kohdistuu pääasiassa toisiin kansalaisiin, nostaa muutama vastaaja esiin sen, että valtion tulisi voimakkaammin rankaista velvollisuuksiaan vältteleviä kansalaisia. Tällöinkin ongelmien ydin muodostuu kuitenkin ihmisten passiivisuudesta ja laiskuudesta. Näin esimerkiksi heikko-osaisuus määrittänyt kansalaisen omaksi valinnaksi ja passiivisuuden seuraukseksi (Saastamoinen 2010, 232–233). Kun vastavuoroisuuteen perustuvassa kansalaisuuskäsityksessä vastuu jakautuu kansalaisten ja valtion kesken, velvollisuuksia korostavassa kansalaisuuskäsityksessä vastuu siirretään kokonaan kansalaisille.

Kansalaisen suhde maanpuolustukseen

Velvollisuuksia painottava kansalaisuuskäsitys näkyy maanpuolustusta käsittelevissä perusteluissa siten, että vastaajat kirjoittavat maanpuolustuksen olevan jokaista suomalaista koskettava velvollisuus. Vastaajat korostavat, että kaikkien suomalaisten tulee osallistua maanpuolustukseen riippumatta kansalaisen omasta tahdosta. Maanpuolustukseen osallistuminen kuvataan tärkeänä velvollisuutena, josta luistamisen ei pitäisi olla mahdollista. Vastaajat kuvaavat, että maanpuolustuksessa on paljon tehtäviä aseellisen puolustamisen lisäksi, ja näin ollen kaikille yhteiskunnan jäsenille löytyy jotakin sopivaa tehtävää.

Mielestäni maanpuolustus on sekä oikeus että velvollisuus mikä jokaisen tulisi täyttää itseään säästelemättä tarpeen niin vaatiessa. Kriisin aikana ei ole sellaista ihmistä jolle ei mitään tarpeellista tekemistä löydy mikäli tilanne

pitkitty. Ihan varmasti jokainen voi ja on velvoitettu auttamaan jotenkin. (3 samaa mieltä, 3294)

Valtiota täytyy puolustaa. Ei ole väliä, ”huvittaako” henkilöä osallistua toimintaan. (3 eri mieltä, 56)

Kuten kansalaisen ja valtion suhteen kohdalla, ei maanpuolustukseen osallistumisen velvoittavuutta kuvata ongelmallisena. Velvollisuuksista yhteisöä kohtaan kirjoitetaan myönteiseen sävyyn, eikä velvollisuuksia kuvata esimerkiksi yksilön vapautta rajoittavina (vrt. Myyry 2009, 20–23). Vastaaja 3294 luo ääri-ilmaisuilla, kuten ”jokainen”, ”ei mitään” ja ”ihan varmasti”, maanpuolustukseen osallistumisesta ainoan oikean toimintavaihtoehdon kansalaisille (ks. ääri-ilmaistujen käyttö Pomerantz 1986). Myös vastaaja 56 korostaa perustelussaan, ettei yksilön omalla tahdolla ole merkitystä, vaan kansalaisten tulee toimia valtion ja yhteisön edun mukaisesti.

Kuten kirjoittaessaan kansalaisen ja valtion suhteesta yleisemmällä tasolla, vastaajat kirjoittavat myös maanpuolustuksen yhteydessä kriittiseen sävyyn niistä kansalaisista, jotka eivät hoida velvollisuuksiaan. Haluttomuus osallistua maanpuolustukseen nähdään tekona, jonka tulisi johtaa oikeuksien menettämiseen tai jopa häätämiseen yhteiskunnasta.

[...] Se joka ei tätä yhteiskuntaa halua puolustaa, olkoon myös silloin ilman tämän kyseisen yhteiskunnan tarjoamia palveluja. Kansalaisuus pitäisi enemminkin aina ANSAITA. [...] (4 samaa mieltä, 431)

Ilman tätä vastavuoroisuutta kansalaisen ei tulisi saada kaikkia oikeuksia, jos ei täyty velvollisuuttaan. Asevelvollisuudesta pinnaavan ei tulisi saada työttömyyskorvausta, asumistukea tms Hyvinvointivaltio ei voi perustua vain osan uhrautumiseen. (1 en osaa sanoa, 155)

Maanpuolustus määritty vastauksissa keskeiseksi kansalaisen velvollisuudeksi, jota ei voi korvata muilla velvollisuuksilla. Kuten vastaaja 431 kuvaa, jos kansalainen ei halua puolustaa maata, ”olkoon myös silloin ilman tämän kyseisen yhteiskunnan tarjoamia palveluja”. Vastaaja 155 puolestaan kirjoittaa, että muun muassa työttömyyskorvauksen ja asumistuen tulisi olla sidoksissa asevelvollisuuden suorittamiseen. Maanpuolustuksesta muodostuu siis väylä, jonka kautta yhteiskunnan etuoikeudet saavutetaan (ks. Turner 2001, 192–193). Monet vastaajat käyttävät voimakkaita ilmauksia kuvatessaan niitä kansalaisia, jotka eivät ole halukkaita osallistumaan maanpuolustukseen.

Se joka ei näe velvollisuudeksi puolustaa maata ei ole oikeutettu nauttimaan maan suomista eduistakaan! Elää parasiittina! (3 eri mieltä, 901)

Perusteluissa toistuu voimakkaan kielteinen suhtautuminen ihmisiin, jotka eivät osallistu maanpuolustukseen. Vastaja 901 määrittelee tällaiset ihmiset parasiiteiksi, osa vastaajista puolestaan vapaamatkustajiksi tai loisiksi. Moni vastaja myös korostaa, että maanpuolustusvelvollisuus täytyy pitää pakollisena velvollisuutena, koska on olemassa ihmisiä, jotka eivät siihen vapaasta tahdostaan osallistuisi. Kuten muun yhteiskunnallisen osallistumisen kohdalla, on myös maanpuolustuksen kohdalla pääasiassa kyse ihmisten laiskuudesta ja itsekkyydestä.

Sen täytyy olla velvollisuus kaikille, jopa Jehovan todistajille. Velvollisuus, josta ei saa olla oikeutta kieltäytyä millään teeskennellyllä vakaumuksella tai omatuntokikkailulla. (3 eri mieltä, 2187)

Maanpuolustushenkisenä ihmisenä pidän maanpuolustusta oikeutena. Moni ihminen ei kuitenkaan ajattele niin, joten se pitää säilyttää myös velvollisuutena. (3 eri mieltä, 3731)

Vastaja 2187 korostaa asevelvollisuuden olevan kaikkien velvollisuus, ja määrittelee samalla asevelvollisuudesta kieltäytyvien syyt teeskennellyiksi. Ei ole olemassa syytä, joka oikeuttaisi kansalaista kieltäytymään maanpuolustuksesta. Osa vastaajista rakentaa vastaajan 3731 tavoin omaa identiteettiään ”maanpuolustushenkisenä ihmisenä” tekemällä eron itsensä ja sellaisten ihmisten, jotka eivät ole kiinnostuneita maanpuolustuksesta, välille. Näin omaa kansalaisuutta rakennetaan aktiivisuuden kautta kunnolliseksi kansalaisuudeksi. Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan kirjoita maanpuolustuksesta oikeutena tai kunniakkaina velvollisuutena, vaan tuovat esiin, että kyseessä on ikävä velvollisuus, johon kukaan ei todellisuudessa haluaisi osallistua.

Sen pitääkin olla velvollisuus. Tositilanteessa Suomen puolustaminen on kaikkea muuta kuin miellyttävä tehtävä, joka ei voi perustua kuin lakisääteiseen velvollisuuteen. (3 eri mieltä, 2126)

Mielestäni enemmän velvollisuus sellaisia kohtaan, jotka tarvitsevat puolustusta mahdollisessa kriisitilanteessa. Velvollisuus ei tarkoita vastentahtoisuutta kyseiseen asiaan, mutta sen on oltava velvollisuus tarvittaessa. Ylpeys omasta kotimaasta sekä sen arvoista tekevät maanpuolustuksesta oikeuden muodollisesta velvollisuudesta huolimatta. (3 eri mieltä, 1432)

Vastaaja 2126 kuvaa monen muun vastaajan tavoin, että ”tositilanteessa” maanpuolustukseen osallistuminen olisi ”kaikkea muuta kuin miellyttävä tehtävä”, mutta tästä huolimatta se tulee suorittaa yhteisön hyväksi. Velvollisuuksia korostavassa kansalaisuus­käsityksessä kaikki vastaajat jakavatkin käsityksen maanpuolustuksesta tärkeänä hoidettavana velvollisuutena, vaikka kaikki eivät suhtaudukaan siihen yhteneväisen myönteisesti. Toisaalta osa nostaa vastaajan 1432 tavoin esiin, että kyseessä on oikeuteen rinnastettavissa oleva asia. Maanpuolustuksesta, kuten muistakin velvollisuuksista, kirjoitetaan tässä kansalaisuus­käsityksessä myönteiseen sävyyn. Maanpuolustus määrittyy velvollisuudeksi, joka tulee suorittaa kaikissa tilanteissa, eikä esimerkiksi yhteiskunnallisella tilanteella tai kansalaisen tahdolla ole tähän vaikutusta.

Yksilön vapautta korostava kansalaisuus­käsi­ty­

Kansalaisen suhde valtioon

Yksilön vapautta korostavassa kansalaisuus­käsityksessä vastaajat painottavat yksilön olevan vastuussa vain ja ainoastaan itsestään. Kansalaisella ei nähdä olevan velvoitteita yhteisöön kohtaan toisin kuin kahdessa aiemmassa kansalaisuus­käsityksessä. Jokaisen ihmisen kuvataan olevan vastuussa itsestään ja omasta pärjäämisestänsä. Samalla ideaalitulanteeksi määritellään yhteiskunta, jossa kansalaiset saisivat elää vapaana valtion sääntelystä. Jokaisella tulisi siis olla valta ja vapaus päättää omasta elämästään ja siitä, miten sen haluaa elää. Tässä kansalaisuus­käsityksessä on vähemmän vastauksia kuin kahdessa aiemmassa kansalaisuus­käsityksessä.

Yhteiskunta säätelee liikaa asioita, joista yksilö pystyisi itse päättämään.
(2 eri mieltä, 181)

Valtiosta on tullut holhoaja joka rajoittaa normikansalaisten elämää huithapeli­en tekojen perusteella. (1 eri mieltä, 63)

Vastaajat määrittelevät valtion toiminnan kansalaisten vapautta rajoittavana. Yleisellä tasolla kansalaiset kuvataan pääasiassa kykeneväisinä hoitamaan ja kontrolloimaan omaa elämäänsä, vaikka muutama vastaaja tekeekin vastaajan 63 tavoin eron kunnollisten ”normikansalaisten” ja ”huithapeli­en” välille. Valtiosta puolestaan kirjoitetaan negatiiviseen sävyyn, ja valtio kuvataan pääasiassa yksilöiden toimintaa haittaavana. Vastaajat kuvaavat, että valtio säätelee liikaa ihmisten elämää, ja aiheuttaa monilla turhilla säädöksillä haittaa ihmi-

sille. Perusteluissa valtiosta rakennetaan hidas ja tehoton koneisto, josta on enemmän haittaa kuin hyötyä.

Kyseenalaistan nykymuotoisen passivoivan hyvinvointivaltion. Sisältö pitäisi määritellä uudelleen nykyistä suppeammaksi ja aktivoivammaksi. (1 en osaa sanoa, 3244)

Etenkin sosiaalinen holhousmentaliteetti on viety liian pitkälle. Kun kumartaa eteenpäin, niin pyllistää taakse. (2 eri mieltä, 1314)

Vastaaja 3244 kuvaa hyvinvointivaltion passivoivan ihmisiä, ja esittää, että hyvinvointivaltio tulisi muokata ”nykyistä suppeammaksi ja aktivoivammaksi”. Samalla tavalla vastaaja 1314 kuvaa, että hyvinvointivaltion huolenpito on mennyt liian pitkälle. Tällä tavalla yksilön vapautta korostava kansalaisuuskesitys muistuttaa uusliberalistista puhetapaa, johon usein liittyy toive sääntelyn purusta ja sääntelyn korvaamisesta vapaudella ja kilpailulla (Saastamoinen 2010, 237). Tässä kansalaisuuskesityksessä kirjoitetaan kolmesta kansalaisuuskesityksestä kriittisimpään sävyyn nykyisen hyvinvointivaltion toiminnasta. Vastajat määrittelevät hyvinvointivaltion muutostarpeen suureksi ja muutoksen perustavanlaatuiseksi. Olennaista tässä kansalaisuuskesityksessä onkin se, että kritiikin kohteena on ensisijaisesti valtio ja vasta toissijaisesti liian passiiviseksi mielletyt kansalaiset.

Tämä on moniulotteinen asia. Ahkeralla ihmisellä pitää olla mahdollisuus menestymiseen. Ei ole oikein, jos kovasti töitä tekevä ihminen maksaa hirmuiset verot ja laiska saa kaiken ilman vastiketta valtiolta ilmaiseksi. (4 en osaa sanoa, 3623)

Vastaaja 3623 kuvaa yhteiskunnan olevan epäoikeudenmukainen, kun ahkeruudesta ei palkita riittävästi. Tekemällä eron ahkerien ja laiskojen kansalaisten välille ja korostamalla nykyisen tilanteen epäoikeudenmukaisuutta vastaaja rakentaa ideaalitalanteesta sellaisen, jossa jokainen saa ansionsa mukaan. Kaikilla nähdään olevan riittävän tasavertaiset mahdollisuudet menestyä, ja jokaisen nähdään näin olevan vastuussa omasta menestyksestään. Vastauksessa korostuu vapaan kilpailun ajatus siitä, että ne menestyvät, jotka tekevät eniten töitä menestyksensä eteen. Valtion ei tulisi puuttua tähän, ja esimerkiksi varallisuuden tulisi jakautua osaamisen ja ahkeruuden perusteella.

Kieroutunut järjestelmämme joka antaa ihmiselle oikeuden vastikkeettomiin etuuksiin pudottaa osan väestä (pahinta nuorisosta) vain olemaan laakereil-

laan. Jo nyt on A ja B luokan kansalaisia (myös C) parhaiten heidät saadaan mukaan tarjoamalla töitä. AY liike on pahin syöpi tässä asiassa estämällä kaikki muutokset. (4 samaa mieltä, 569)

Perustelussaan vastaaja 569 kirjoittaa, että järjestelmä ”pudottaa osan väestä [...] olemaan laakereillaan”. Näin vastaaja rakentaa järjestelmästä toimijan ja ihmisistä toiminnan kohteen. Passiivisista ihmisistä rakentuu siis ikään kuin järjestelmän uhreja, joista tulisi aktiivisia, jos heille tarjottaisiin mahdollisuus aktiiviseen elämään töiden muodossa ja lopetettaisiin liian suurina pidetyt tukijärjestelmät ja etuudet. Ideaaliyhteiskunta saavutettaisiin siis hyvinvointivaltion roolin pienentämisellä tai kokonaan lakkauttamisella, ja tätä kautta ihmisiä vastuullistamalla. Tässä kansalaisuus käsityksessä kielenkäyttö on velvollisuuksia painottavan kansalaisuus käsityksen tavoin paikoitellen hyvinkin värikästä ja voimakasta, kuten vastaajan 569 perustelu osoittaa.

Kuten kahdessa aiemmassa kansalaisuus käsityksessä, myös tässä kansalaisuus käsityksessä kansalaisuuden ideaali muodostuu aktiivisuuden ympärille. Kansalaisten tulisi olla aktiivisia ja vastuullisia, ja huolehtia omasta elämästään. Samalla kansalaisten tulisi saada toimia vapaina yhteiskunnan sääntelystä. Tälläkin tavalla tämä kansalaisuus käsitys muistuttaa uusliberalistista puhetapaa (Saastamoinen 2010, 233–238).

Kansalaisen suhde maanpuolustukseen

Yksilön vapautta korostava kansalaisuus käsitys näkyy maanpuolustusta käsittelevissä perusteluissa kuvauksina siitä, että valtio rajoittaa liikaa kansalaisten elämää myös maanpuolustuksen kohdalla. Vastaajat esimerkiksi kirjoittavat, että kansalaisilla tulisi olla laajemmat oikeudet puolustaa itseään tarpeen tullen. Kansalaisten tulisi olla vapaita toimimaan oman harkintansa mukaan. Valtio määrittellään jälleen liian holhoavaksi ja hallitsevaksi, ja valtion valtaa tulisi vähentää. Yksilön vapautta korostava kansalaisuus käsitys on selkeästi vähiten viitattu kansalaisuus käsitys perusteluissa, jotka käsittelevät kansalaisen suhdetta maanpuolustukseen.

Jos maanpuolustus olisi oikeus, meillä tulisi olla myös oikeus omistaa ja käyttää puolustukseen käytettäviä aseita. Nykyisin tämä on estetty täysin typerällä ja mielivaltaisella lupakäsittelyllä. Tuntuu siltä, että oikeuksia vähennetään jatkuvasti, ja kansalaisista tehdään ”hallintoalamaisia”, joilla ei ole kohta mitään oikeuksia, vain velvollisuudet säilyvät. (3 eri mieltä, 1529)

Vastaaja 1529 kuvaa valtion rajoittavan kansalaisten toimintaa esimerkiksi liian tiukalla aselainsäädännöllä. Vaikka Suomessa saa omistaa aseita, vastaajan mukaan kyseessä on liian työläs ja turha lupaprosessi. Yksilön vapautta tulisi kasvattaa maanpuolustuksen ja aseiden omistuksen osalta. Vastaavasti valtion roolia tulisi heikentää, jotta kansalaiset eivät olisi vain velvollisuuksia täyttäviä ”hallintoalamaisia”. Lisäksi vastaaja tuo esiin, että yhteiskunnassa on laajemminkin menossa trendi, jossa kansalaisten oikeudet ovat vaihtumassa pelkkiin velvollisuuksiin. Tätä hän kuvaa huonona kehityksenä. Tämä näkemys eroaa voimakkaasti velvollisuuksia painottavasta kansalaisuuskäsityksestä, jossa velvollisuudet kuvataan myönteiseen sävyyn, ja oikeuksia kuvataan olevan jopa liikaa. Yksilön vapautta korostavassa kansalaisuuskäsityksessä piirtyy varsin toisenlainen kuva oikeuksien ja velvollisuuksien välisestä suhteesta.

Tällä hetkellä se on velvollisuus mutta sen pitäisi olla oikeus. Olen varma että jos maahan tunkeuduttaisiin, menisi politikoilta liian kauan aikaa tehdä päätöksiä vastarinnasta, jolloin puolustautumisen aloittaminen alkaisi tavallisista aseiden omistajista. (3 eri mieltä, 1654)

Vastaaja 1654 perustelee tarvetta yksilön oikeuksien lisäämiselle sillä, että valtio reagoisi liian hitaasti mahdollisiin uhkiin. Määrittelemällä päättäjien toiminnan liian hitaaksi, vastaaja luo tilanteen, jossa Suomi ei pärjäisi vihollista vastaan ilman, että ”puolustautumisen aloittaminen alkaisi tavallisista aseiden omistajista”. Yksilön oikeuksia tulisi siis lisätä maanpuolustuksen kohdalla, jolloin maanpuolustuksestakin voitaisiin puhua oikeutena. Yksilön vapautta korostavassa kansalaisuuskäsityksessä yksilön oikeudet kuvataan riittämättöminä, ja valtion rooli liian hallitsevana. Vastuullisten ja aktiivisten kansalaisten tulisi saada vapaana toimia oman arviointikykynsä mukaan myös maanpuolustuksessa. Muutama vastaaja nostaa myös esiin ongelmallisuuden siinä, että valtiolla on valta määrittää maanpuolustuksesta.

Meillä on oikeus puolustaa omaa maatamme, mutta mielestäni kukaan ei voi antaa velvoittavaa määrystä että näin tulee tehdä. (3 samaa mieltä, 207)

Vastaaja 207 tuo esiin, että ei ole oikein, että yksilö ei voi itse päättää osallistumisestaan maanpuolustukseen. Vaikka hän kuvaa maanpuolustuksen olevan ”oikeus puolustaa omaa maatamme”, hänestä kansalaisia ei pitäisi velvoittaa siihen pakottamalla. Keskeistä tässäkin aineistoesimerkissä on se, että valtion valta määrittää kansalaisten rooli ja toiminta maanpuolustuksessa kuvataan ongelmallisena. Vaikka vastaaja 207 lähestyy asiaa eri näkökulmasta kuin aiem-

pien esimerkkien vastaajat, on kaikissa aineistoesimerkeissä kyse yksilön vapauksien rajoittamisesta.

Yksilön vapauksia korostavassa kansalaisuuskäsityksessä maanpuolustusta lähestytäänkin nimenomaan yksilön oikeuksista käsin. Kansalaisella tulee olla oikeus määrittää oma roolinsa maanpuolustuksessa ja puolustaa itseään, kuten hän parhaaksi näkee. Yksilöllä ei siis ole vastuuta suhteessa yhteisöön, vaan keskeistä on yksilön oma turvallisuus ja valinnanvapaus. Tämä erottaa yksilön vapauksia korostavan kansalaisuuskäsityksen kahdesta aiemmasta kansalaisuuskäsityksestä, joissa kansalaisella nähdään olevan velvollisuus osallistua maanpuolustukseen yhteisön turvallisuuden takia.

Yhteenvedo ja pohdinta

Tässä artikkelissa tutkimme diskurssianalyttisesti Reserviupseeriliiton jäsenten perusteluja maanpuolustusta sekä yksilön ja valtion välistä suhdetta käsitteleviin väittämiin. Paikansimme aineistosta kolme toisistaan poikkeavaa diskurssia, joiden kautta vastaajat tekivät ymmärrettäväksi kansalaisen suhdetta valtioon ja maanpuolustukseen. Nimesimme diskurssit kolmeksi erilaiseksi kansalaisuuskäsitykseksi. Käymme seuraavaksi läpi näiden kansalaisuuskäsitysten pääpiirteet.

Vastavuoroisuuteen perustuvassa kansalaisuuskäsityksessä vastaajat rakensivat kansalaisuutta kansalaisen ja valtion välisen vastavuoroisen suhteen ympärille. Sekä kansalaisella että valtiolla kirjoitettiin olevan oikeuksia ja velvollisuuksia toisiaan kohtaan, ja kansalaisten kuvattiin olevan velvollisia huolehtimaan myös toisista kansalaisista. Ideaalitulanteessa yksilön ja valtion väliset oikeudet ja velvollisuudet olisivat tasapainossa keskenään. Maanpuolustusta käsittelevissä perusteluissa kirjoittajat kuvasivat maanpuolustusta ensisijaisesti vastapalveluksena valtiolle saaduista palveluista ja vastapalveluksena aiemmille sukupolville heidän uhrauksistaan. Näin maanpuolustukseen liittyi kiitollisuudenvelka yhteiskuntaa kohtaan ja ajatus Suomesta puolustamisen arvoisena.

Velvollisuuksia painottavassa kansalaisuuskäsityksessä vastaajat korostivat kansalaisten velvollisuuksia yhteisöä kohtaan. Perusteluissa kansalaisten perusoikeuksista rakentui etuoikeuksia, jotka voi saavuttaa vain velvollisuudet suorittamalla. Kansalaisten vastuu korostui, kun taas valtiolla ei nähty olevan velvollisuuksia kansalaisia kohtaan. Velvollisuuksista kirjoitettiin pääasiassa myönteiseen sävyyn, kuten myös vastavuoroisuuteen perustuvassa kansalaisuuskäsityksessä. Maanpuolustusta käsittelevissä kirjoituksissa vastaajat korostivat maanpuolustuksen olevan jokaista suomalaista koskettava velvollisuus,

Taulukko 1. Vastuunjako kansalaisuuskäsityksissä.

	Vastuunkantaja	Vastuun kohde
Vastavuoroisuus	Kansalainen ja valtio	Yhteisö
Velvollisuus	Kansalainen	Yhteisö
Vapaus	Kansalainen	Yksilö

josta ei pitäisi voida luistaa millään keinolla. Jos tästä luistetaan, tulisi seurauksena olla oikeuksien ja etujen menettäminen.

Yksilön vapautta korostavassa kansalaisuuskäsityksessä vastaajat esittivät, että kansalaisten tulisi saada elää mahdollisimman vapaana yhteiskunnan sääntelystä. Valtion toiminta kuvattiin kansalaisten toimintaa haittaavana ja rajoittavana. Jokaisen kansalaisen tulisi vastata itsestään ja omasta pärjäämisestään, eikä yksilöillä kuvattu olevan velvollisuuksia yhteisöä kohtaan. Vastaajat korostivat, että kansalaisilla ei ole riittävästi oikeuksia ja vapauksia myöskään maanpuolustuksessa. Kansalaisilla tulisi olla oikeus valita haluamansa toimintatapa maanpuolustustoiminnassa.

Edellä esitetyt kansalaisuuskäsitykset rakentavat kaikki omanlaistaan kuvaa kansalaisten oikeuksista ja velvollisuuksista yhteiskunnassa. Kansalaisuuskäsitykset eroavat toisistaan erityisesti vastuun jakautumisen suhteen. Keskeistä on se, kenen nähdään olevan vastuussa ja kenestä. Vastavuoroisuuteen perustuvassa kansalaisuuskäsityksessä vastuu jakautuu kansalaisten ja valtion kesken, ja kansalaisilla nähdään olevan velvollisuus toimia yhteisön hyväksi. Velvollisuuksia painottavassa kansalaisuuskäsityksessä toistuu ajatus velvollisuudesta yhteisöä kohtaan, mutta vastuu siirtyy ensisijaisesti kansalaisille. Yksilön vapautta korostavassa kansalaisuuskäsityksessä puolestaan vastuun kuvataan olevan kansalaisilla, mutta tämä vastuu koskee vain yksilöä itseään. (Taulukko 1.)

Kaikkia kansalaisuuskäsityksiä yhdistävä tekijä on aktiivisen kansalaisuuden korostaminen kunnollisen kansalaisuuden ideaalin määrittäjänä. Vastavuoroisuuteen perustuvassa kansalaisuuskäsityksessä kansalaisten tulee aktiivisesti tehdä osansa kansalaisten ja valtion välisessä vastavuoroisessa suhteessa. Velvollisuuksia painottavassa kansalaisuuskäsityksessä puolestaan kansalaisen aktiivisesta velvollisuuksien täyttämisestä muodostuu kansalaisen arvon ja aseman määrittävä tekijä ja jopa kansalaisuuden ehto. Yksilön vapautta korostavassa kansalaisuuskäsityksessä aktiivisuus muodostuu keskeiseksi menestyntä ja pärjäävää kansalaista määrittäväksi tekijäksi. Aktiivisen kansalaisuuden mittapuuksi määrittyvät kaikissa perusteluissa erityisesti kaksi kansalaisvelvollisuutta: palkkatyö ja verojen maksu sekä maanpuolustus.

Kaikki kansalaisuuskäsitykset jakavat aktiivisen kansalaisuuden ihanteeseen usein liitetyn oletuksen kansalaisten osallistumisesta palkkatyöhön (Saastamoinen 2010, 240). Yksilön vapautta korostava kansalaisuuskäsitys eroaa kahdesta

muusta kansalaiskäsituksesta kuitenkin siinä, ettei työntekoa määritellä yksilön velvollisuudeksi yhteisöä kohtaan, vaan työnteko näyttäytyy enemmän yksilön oman elämänkulun rakentajana. Työnteon motiiviksi ei siis määritellä vastuoroisuuteen perustuvan ja velvollisuuksia painottavan kansalaisuuskäsityksen tavoin yhteistä hyvää, vaan oma pärjääminen ja menestyminen.

Työnteko on Suomessa vahvasti liittynyt toimeentulon lisäksi suomalaisten identiteettiin (Saastamoinen 2010, 241). Työn arvostus on yksi suomalaisuuden peruspiirteistä, ja Suomessa kaikkien osallistumista työntekoon pidetään tärkeänä. Työelämän ulkopuolella olemista pidetään joskus jopa uhkana yhteiskunnalle. (Valtonen 2000, 54.) Tämä työnteon ja aktiivisuuden ihanne tulee esiin aineiston kaikissa kansalaisuuskäsityksissä, vaikka aktiivisuutta ei aina suoraan määritellä työntekoksi. Usein aktiivisuus määrittyy jonkinlaiseksi työntekoksi sen vastakohtaksi määritellyn passiivisuuden kautta, kun vastaajat kuvaavat passiivisuutta paikallaan olemisena, yhteiskunnan resurssien käyttämisenä ja ei-tuottavana yhteiskunnan jäsenyytenä. Vaikka tässä tutkimuksessa tutkitut muodostavat valikoituneen ryhmän, voi olla, että tämä työnteon ihanne tulisi esiin myös erilaisella tutkittavien joukolla, koska kyseessä on niin laajasti suomalaisessa yhteiskunnassa tunnistettu ja jaettu ihanne (ks. esim. Helkama 2015).

Maanpuolustus nousee työnteon rinnalle vähintään yhtä tärkeäksi kansalaisen velvollisuudeksi. Vaikka eri kansalaisuuskäsitykset eroavat sen suhteen, miten niissä lähestytään maanpuolustusta, kaikille yhteistä on kuitenkin se, että maanpuolustukseen osallistuminen kuvataan jokaiselle suomalaiselle kuuluvana asiana. Maanpuolustukseen osallistuminen määrittyy yhdeksi aktiivisen kansalaisen ilmentymäksi, ja jokaista suomalaista koskettavaksi kansalaisvelvollisuudeksi, jonka pakottavuutta ei kyseenalaista kuin muutama vastaaja yksilön vapautta korostavassa kansalaisuuskäsityksessä. Riippumatta siitä, mikä kansalaisuuskäsitys on kyseessä tai määritelläänkö maanpuolustus oikeudeksi vai velvollisuudeksi, kyse on kansalaisen perustehtävästä, johon osallistuminen nähdään itsestäänselvytenä.

Verrattaessa reserviläisaineistoa koskevia tuloksia siviilipalvelusvelvollisten ja reservistä eroavien kansalaisuuskäsityksiin on nähtävissä sekä eroja että yhtäläisyyksiä. Jälkimmäisten kohdalla korostuu pakon ja velvollisuuden problematisointi maanpuolustukseen osallistumisen perustana (ks. Puustinen ym. 2018; Kosonen & Puustinen & Tallberg 2019b). Valinnanvapautta korostava kansalaiskäsitys artikuloituu näissä siviilipalvelusryhmissä samansuuntaisesti kuin reserviläisten kohdalla, mutta monipuolisemmin, kytkeytyen valikoivampaan asepalvelusjärjestelmään, ammattiarmeijaan sekä verovelvollisuuden korostamiseen asevelvollisuuden sijasta. Reserviupseeriaineiston (hyvinvointi) valtiokriittinen maanpuolustuspuhe korostaa oikeutta itsepuolustukseen siinä

missä siviilipalvelusvelvolliset ja reservistä eroavat suuntaisivat laajan turvallisuuden tuottamiseen omavalintaisissa rooleissa (Puustinen ym. 2018, 117–118).

Vaikka tutkittavat reserviupseerit suhtautuvat RUL:n jäsenkyselyn mukaan yhtenäisen myönteisesti sekä maanpuolustukseen osallistumiseen että yleiseen asevelvollisuuteen (Suomen Reserviupseeriliitto 2017), aineistossa esiintyy kolme toisistaan selkeästi poikkeavaa tapaa hahmottaa kansalaisen suhdetta valtioon ja maanpuolustukseen. Tämä osoittaa, etteivät maanpuolustukseen myönteisesti suhtautuvat muodosta yhtä yhtenäistä joukkoa edes maanpuolustusta käsittelevien kirjoitusten osalta.

Toisaalta tulokset herättävät kysymyksen aineiston valikoituneisuudesta. Tarkasteltaessa aineistossa esiintyvien kansalaisuus käsitysten vastuusuhteita (taulukko 1), on loogisesti nähtävissä diskurssi, joka ei aineistosta nouse esiin: Valtiota ei aseteta vastuuseen yksilön tai edes yhteisön turvallisuudesta. Kansalaisten turvallisuuden takaaminen kuuluu valtion perustehtäviin, mutta reserviläisten keskuudessa painottuvat vastavuoroisempi yhteiskuntakäsitys sekä kansalaisten velvollisuudet. Äärimmillään yksilönvapautta haluttaisiin maanpuolustuksen osalta laajentaa aseellisen siviilivastarinnan ja itsepuolustuksen suuntaan, joiden osalta valtio nähdään rajoitteena. Väittämässä valtio on esillä nimenomaan hyvinvointivaltiona, mikä voisi aktivoida palvelujärjestelmää ja asiakkuutta korostavan kansalaisuus käsityksen. Asevelvollisuusmaassa maanpuolustusta ei nähdä valtion tuottamana palveluna, eivätkä kansalaiset koe itseään puolustusjärjestelmän asiakkaiksi.

Toinen kiinnostava asia tuloksissa on se, että monet kansalaisuuden nykytrendit eivät nouse esiin aineistossa. Esimerkiksi aiemmassa, reservistä eroavien ja siviilipalvelusta suorittavien kansalaisuus käsityksiä selvittäneessä tutkimuksessa esiin nousseet henkilökohtaisen hyödyn saaminen tai kansainvälistymiseen liittyvä globaali kansalaisuus eivät näy vastauksissa juurikaan (ks. Puustinen ym. 2018). Sen sijaan perinteiset kansalaisuutta määrittävät velvollisuudet, työnteko ja maanpuolustus, nousevat aineistossa keskeisiksi kansalaisuuden määrittäjiksi (vrt. Turner 2001). Maanpuolustus vaikuttaa terminä ja teemana ohjaavan argumentointia globaalin sijasta kansalliseen kehykseen, jossa isänmaallisuus sekä kansallinen yhtenäisyys ja identiteetti latautuvat kansainvälisiä ja globaaleja ulottuvuuksia vahvemmin. Koska väittämäkyselyn muut, tämän artikkelin ulkopuolelle jätetyt väittämät käsittelevät ”turvallisuusympäristön muutoksia”, asevelvollisten velvoittamista osallistumaan ”taistelutehtäviin maan rajojen ulkopuolella” sekä ”laajempia turvallisuustarpeita”, näihin väittämiin perustuvassa aineistossa kansalaisuus käsitykset saattavat laajentua: Millaisia merkitysyhteyksiä syntyy kansalaisuuden, turvallisuuden, globaalien turvallisuusuhkien ja vaikkapa sotilaallisen kriisinhallinnan välille? Jatkotutkimuksen

kannalta olisi syytä tarkastella myös sitä, miten maanpuolustus ja kansalaisuus kietoutuvat yhteen pasifistisissa diskursseissa, joissa kosmopoliittiset elementit ovat usein läsnä.

Viitteet

- 1 Naisten juridinen asema asepalveluksen suhteen muuttuu, kun sen aloittamisesta on kulunut 45 päivää. Ensimmäisen 45 päivän aikana nainen voi ilmoittaa jättävänsä palveluksen kesken, jolloin hänet on heti kotiutettava. 45 päivän jälkeen tämä mahdollisuus poistuu, ja palvelusta suorittavasta naisesta tulee asevelvollisuuslain alainen siihen päivään saakka, että hän täyttää 60 vuotta. (Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta, 4§.)
- 2 Suomen Reserviupseeriliitto (RUL) on maanpuolustusjärjestö, jonka toiminnan tarkoituksena on kehittää reserviupseerien valmiuksia, parantaa maanpuolustusedellytyksiä ja tukea Suomen turvallisuutta ylläpitämällä reserviupseerien sotilaallista osaamista. Liittoon kuuluu 315 jäsenyhdistystä ja 20 reserviupseeripiiriä. Jäseniä liitossa on noin 28 000. (Suomen Reserviupseeriliitto.)
- 3 TAHTO-tutkimusprojektin tutkijat Jarkko Kosonen, Alisa Puustinen ja Teemu Tallberg laativat mielipideväittämäkyselyn. Ennen RUL:n jäsenistölle tehtyä kyselyä väittämiä testattiin ja kehiteltiin muun muassa teettämällä pilottikysely sotatieteiden maisteriopiskelijoille Maanpuolustuskorkeakoululla maaliskuussa 2017. RUL:n jäsenistöä koskevan kyselyaineiston pohjalta ei ole julkaistu tutkimustuloksia ennen tätä artikkelia.
- 4 Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan kyselyiden perusteella (MTS 2017) suomalaisten maanpuolustustahto on pysynyt suhteellisen vakaana. Maanpuolustustahto ei siis tämän tutkimuksen aikaan ollut tilastollisesti heikentynyt vaikkakin julkisuudessa esiintyi sängen runsaasti maanpuolustustahdon heikkenemistä väittävää ”huolipuhetta”.

Lähteet

- Ahlbäck, Anders (2014). *Manhood and the Making of the Military: Conscription and Masculinity in Finland, 1917–1939*. Farnham: Ashgate.
- Danielsbacka, Mirkka (2015). Vastavuoroisuus ja sen vaatimus asevelvollisuusarmeijoissa. Teoksessa A. Kujala & M. Danielsbacka (toim.), *Hyvinvointivaltion loppu – vallanpitäjät, kansa ja vastavuoroisuus*. Helsinki: Tammi, 273–298.
- Elisabeth Rehn Bank of Ideas (2018). *Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi – Selvitys Maanpuolustuksen kehittämisestä*. Helsinki: Elisabeth Rehn – Bank of Ideas ry.
- Eskola, Antti (1962). Yhteiskunnan säilyttämistä ja puolustamista koskevat arvostukset. *Tiede ja Ase*, 20, 5–90. Mikkeli: Suomen Sotatieteellinen Seura.
- Helkama, Klaus (2015). *Suomalaisten arvot*. Helsinki: SKS.
- Jokinen, Arja (2016). Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 337–368.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (2016). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 267–310.

- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (2016). Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 25–50.
- Kallunki, Valdemar (2013). Kansallisen kollektiivin jäljillä: Siviili- ja varusmiespalvelus sosiaalisen integraation, järjestelmäintegraation ja yhteiskuntauskonnon näkökulmista. *Sosiologia*, 50(2), 135–151.
- Kangasvieri, Fanni (2019). Varusmiesliitto esittää kaikille pakollista asevelvollisuutta: ”Nykyinen malli koetaan epätasa-arvoiseksi”. *Yle Uutiset* 8.7.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10865358>, (16.7.2019).
- Kantola, Anu & Johannes Kananen (2017). Suomen malli. Teoksessa J. Kananen (toim.), *Kilpailuvalltion kyydissä. Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 7–29.
- Kosonen, Jarkko (2019). *Kansalaiset sotilaina ja maan puolustajina – Asevelvollisen sitoutuminen maanpuolustukseen ja sen eri tehtäviin*. Väitöskirja. Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 1:33. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Kosonen, Jarkko, Alisa Puustinen & Teemu Tallberg (2019a). Maanpuolustustahdosta maanpuolustussuhteeseen - siviilipalvelusmiesten ja reservistä eroavien kokemuksia asevelvollisuudesta ja hyvinvointivaltiosta. *Sosiologia*, 56(3), 300–319.
- Kosonen, Jarkko, Alisa Puustinen & Teemu Tallberg (2019b). Saying No to Military Service – Obligation, Killing and Inequality as Experienced Problems in Conscription-Based Military in Finland. *Journal of Military Studies*. (Artikkeli on hyväksytty julkaistavaksi.)
- Kosonen, Jarkko, Teemu Tallberg, Jenni Harala & Petteri Simola (2017). Maanpuolustustahto ja taistelutahto suomalaisessa asevelvollisuusarmeijassa. Teoksessa T. Tallberg, A. Ojajarvi & T. Laukkanen (toim.), *Puolustuslinjalla – yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 197, 92–124.
- Kuusela, Pekka & Mikko Saastamoinen (2006). Kansalaisuuden ulottuvuudet. Teoksessa M. Saastamoinen & P. Kuusela (toim.), *Kansalaisuuden ääriivivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla*. Helsinki: Kustannus, 9–25.
- Kuusela, Pekka (2006). Kansalaisuus, modernisaatio ja globaali aika. Teoksessa M. Saastamoinen & P. Kuusela (toim.), *Kansalaisuuden ääriivivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla*. Helsinki: Kustannus, 26–52.
- Laitinen, Kari & Arto Nokkala (2005). *Suomalainen asevelvollisuus: Historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Julkaisuja 2005:1. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta, 17.2.1995/194.
- Lister, Ruth, Fiona Williams, Anneli Anttonen, Jet Bussemaker, Ute Gerhard, Jacqueline Heinen & Anna Gavanis (2007). *Gendering citizenship in Western Europe: New challenges for citizenship research in a cross-national context*. Bristol: Bristol University Press.
- Malešević, Siniša (2013). *Nation-States and Nationalisms*. Cambridge: Polity Press.
- Marshall, Thomas (1950). *Citizenship and Social Class*. London: The Cambridge University Press.
- MTS (2017). *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Tiedotteita ja katsauksia marraskuu 2017. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. Helsinki: Puolustusministeriö.

- MTS (2018). *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Tiedotteita ja katsauksia marraskuu 2018. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Myrny, Liisa (2009). ”Et kai se siit tulee, et se pitää nähdä jotenkin se kohde puolustettavana ja arvokkaana”. Käsitteitä maanpuolustustahdosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Helsinki: Puolustusministeriö. http://www.defmin.fi/files/1490/Maanpuolustustah-to_raportti_taitto.pdf.
- Mäkinen, Juha (2018). Ollako vai eikö olla: sotilas ja kansalainen yhteiskunnallisissa suhteissaan. *Tiede ja Ase*, 76, 126–146.
- Pomerantz, Anita (1986). Extreme Case formulations: A way of legitimizing claims. *Human Studies* 9, 219–229.
- Potter, Jonathan & Margaret Wetherell (1987). *Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage.
- Puustinen, Alisa, Jarkko Kosonen & Teemu Tallberg (2018). Kansalaisuuskäsitteet ja asevelvollisuus Suomessa. *Tiede Ja Ase*, 76, 98–125. <https://journal.fi/ta/article/view/77545>
- Rose, Nikolas (1999). *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saari, Juho (2006). Hyvinvointivaltio ja sosiaalipolitiikka. Teoksessa J. Saari (toim.), *Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino, 13–62.
- Saastamoinen, Mikko (2011). Intensiivistyvä yksilöllistyminen ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot. Teoksessa S. Kangaspunta (toim.), *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 61–91.
- Saastamoinen, Mikko (2010). Aktiivisen kansalaisuuden vastatulkintoja. Neuroottinen ja hylätty kansalaisuus. Teoksessa J. Kaisto & M. Pyykkönen (toim.), *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 230–253.
- Saastamoinen, Mikko (2006). Riskitodellisuus ja aktiivisen kansalaisuuden ideaali. Teoksessa M. Saastamoinen & P. Kuusela (toim.), *Kansalaisuuden äärioviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhämodernilla ajalla*. Helsinki: Kustannus, 53–84.
- Skey, Michael (2011). *National belonging and everyday life. The Significance of Nationhood in an Uncertain World*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Smith, Anthony (1998). *Nationalism and Modernism*. Lontoo: Routledge.
- Suomen perustuslaki, 11.6.1999/731.
- Suomen Reserviupseeriliitto (2017). Nato-jäsenyydellä vankka kannatus reserviupseereiden keskuudessa. Reserviupseeriliitto Uutiset 12.6.2017. <https://www.rul.fi/uutiset/nato-jasenyydella-vankka-kannatus-reserviupseereiden-keskuudessa/>, (29.5.2019).
- Suomen Reserviupseeriliitto. <https://www.rul.fi/reserviupseeriliitto/>, (29.5.2019).
- Suoninen, Eero (2016). Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 51–73.
- Suoninen, Eero (2016). Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 229–247.
- Särmäkari, Veli (2016). *Suomalainen asevelvollisuusperiaate: kansallisen asevelvollisuuden käännekohta 1800-luvun lopun Suomessa*. Väitöskirja. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Helsinki: Unigrafia.

- Tallberg, Teemu (2017). Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako: miten tutkia maanpuolustusta toimintana ja sosiaalisina suhteina. Teoksessa T. Tallberg, A. Ojajarvi & T. Laukkanen (toim.) *Puolustuslinjalla – yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 197, 181–203.
- Touraine, Alain (1995). Nation, nationalism and citizenship. *European Review*, 3(4), 273–286.
- Turner, Bryan (2001). The erosion of citizenship. *British Journal of Sociology*, 52(2), 189–209.
- Turvallisuuskomitea (2017). *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*. Valtioneuvoston periaatepäätös / 2.11.2017. Helsinki: Turvallisuuskomitea.
- Valtananen, Jaakko (1954). *Maanpuolustushengen (-tahdon) kehittämisen ja ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa*. Sotakorkeakoulun diplomaatio. Helsinki: Sotakorkeakoulu.
- Valtonen, Sanna (2000). Mikä suomalaisissa on vikana? Tapaustutkimus työttömyysaiheisten kirjoitusten kansallisesta ulottuvuudesta. Teoksessa H. Tapper (toim.), *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. Helsinki: Yliopistopaino, 51–79.
- Ware, Vron (2010). Whiteness in the glare of war: Soldiers, migrants and citizenship. *Ethnicities*, 10(3), 313–330.